

УДК 94(477)“1917/1921”:016(323.281+323.282)

Олександр Дуднік,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: dudn70@ukr.net

тел.: +38(044)524-25-96

ORCID 0000-0001-5206-1129

БІЛЬШОВИЦЬКИЙ ТЕРОР І РЕПРЕСІЇ В РЕВОЛЮЦІЙНУ ДОБУ: ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ У БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСІБНИКАХ

У статті проаналізовано бібліографічні посібники про репресії і терор радянської доби на наявність матеріалів про більшовицький терор і репресії під час Української революції 1917–1921 рр. Висвітлено особливості представлення матеріалів з означеної тематики періоду визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., специфіку структурної побудови та назви таких посібників.

Ключові слова: бібліографічні посібники, більшовицькі репресії і терор, визвольні змагання українського народу 1917–1921 рр.

Постановка проблеми. Намагання укладачів максимально розширити обсяги бібліографічних видань за рахунок включення до їх складу описів літератури з дотичних, суміжних тем, або тих, які географічно не відповідають вказаній тематиці, спричиняє не співвідношення тематики бібліографічних посібників і тематики частини поданих у них матеріалів. У цій статті здійснена спроба з'ясувати тематичну відповідність описів матеріалів періоду визвольної боротьби українського народу 1917–1921 рр. з тематикою бібліографічних покажчиків про радянський терор і репресії, в яких вони представлені.

Актуальність дослідження. Революційна доба характеризувалася масовим терором і репресіями. Свою участь у них радянська влада приховувала і замовчувала, але, як виявилось, масштабно використовувала ці інструменти упродовж усього періоду свого існування. Під час «Перебудови» в СРСР було вперше піднято питання реабілітації жертв політичних репресій в Україні. 17 квітня 1991 р. Верховна Рада Української радянської соціалістичної

республіки (УРСР) схвалила Закон «Про реабілітацію політичних репресій на Україні», в якому історичні рамки для повернення й виправдання (реабілітації) імен необґрунтовано засуджених, репресованих, примусово переселених, позбавлених громадянських прав тощо охопили весь радянський період, починаючи з 1917 р. 24 червня 1991 р. у День проголошення Незалежності України Верховна Рада УРСР схвалила постанову Кабінету міністрів «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Упродовж 1992–1994 рр. Верховною Радою, урядом та Президентом незалежної України було схвалено низку постанов, розпоряджень, внесено зміни і доповнення до цього Закону. Ними запроваджувалося надання пільг реабілітованим громадянам, повернення їм майна або відшкодування його вартості, вшанування пам'яті жертв політичних репресій тощо. Проте наступні майже чотири роки керівництво держави цього питання не торкалося, реальна реабілітація жертв комуністичного режиму була призупинена, адже упродовж 1994–1998 рр. більшість українського парламенту становили ліві сили – комуністи і соціалісти. Архіви колишнього Комітету державної безпеки (КДБ), а згодом Служби безпеки України (СБУ) й надалі залишалися закритими для дослідників. Ті, хто сприяв терору і репресіям та їх наступники, які упродовж десятиліть приховували інформацію про масштабні злочини, не були засуджені, покарані та не понесли жодної відповідальності.

На рубежі ХХ–ХХІ ст., у зв'язку з неодноразовими заявами керівництва України про пріоритетність євроатлантичної інтеграції, знову згадали про злочини радянського режиму, адже не лише їх засудження, а й покарання злочинців є однією з умов розбудови правової держави, що прагне інтегруватися до Європейського Союзу і Північноатлантичного Альянсу. 31 жовтня 2000 р. вийшов Указ Президента України № 1181 «Про запровадження Дня пам'яті жертв голодомору та політичних репресій». Інші законодавчі акти, здебільшого, дублювали попередні. Як, наприклад, Указ Президента України від 14 травня 2001 р. «Про заходи щодо державної підтримки колишніх політичних в'язнів і репресованих».

Суттєві, хоча й тимчасові зміни, у цьому питанні відбулися після подій відомих як «Помаранчева революція» 2004 р. У 2005 р. вийшов Указ Президента України №1088 від 11 лип. 2005 р. «Про заходи щодо посилення державної підтримки колишніх політичних в'язнів, репресованих та їх громадських організацій».

21 травня 2007 р. Указом Президента України № 431 запроваджено щорічне відзначення «Дня пам'яті жертв політичних репресій» у третій тиждень травня. Ці заходи мали на меті не лише вшанувати пам'ять жертв політичних репресій, привернути увагу суспільства до трагічних подій в історії України за комуністичного режиму, а й сприяти відродженню національної пам'яті, утвердженню нетерпимості до будь-яких проявів насильства проти людства. Ще більше значення мав Указ Президента України від 23 січня 2009 р. «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні». Завдяки йому розпочалася робота з розсекречування документів радянських спецслужб, насамперед в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБ України), який був основною складовою Департаменту архівного забезпечення СБУ [1]. Однак унаслідок зміни керівництва держави доступ до секретних матеріалів архіву СБУ упродовж 2011–2014 рр. знову був заборонений.

На початку квітня 2015 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» та Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років». Завдяки цьому секретні документи архівів СБУ стали доступними для українських громадян.

Упродовж незалежності України всі ці заходи більш чи менш привертати увагу громадськості і науковців до проблеми та сприяли підготовці нових досліджень, збірників документів з означеної тематики. Загалом за останні 100 років, особливо з середини 80-х років ХХ ст. і до нинішнього часу, про більшовицький терор і репресії написано сотні журналістських публікацій, наукових досліджень, спогадів реабілітованих, укладено декілька бібліографічних посібників. Але відсутні праці, в яких розкриваються й аналізуються бібліографічні джерела на наявність матеріалу з цієї тематики за 1917–1921 рр., а також його специфіка відображення проблематики.

Мета статті – проаналізувати особливості представлення матеріалів про більшовицький (червоний) терор і репресії періоду визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. у бібліографічних посібниках, а також – історію виходу в світ і структуру відповідних бібліографічних видань.

Методологія дослідження. Під час розгляду бібліографічних посібників на наявність матеріалів з означеної тематики застосовано загальні методи наукового дослідження – аналіз, синтез, порівняння. Для характеристики показників, як історико-бібліографічних джерел, використано принципи історизму, об'єктивності, системності і всебічності.

Наукова новизна. Вперше здійснена спроба аналізу бібліографічних посібників, що містять матеріали про радянський терор і репресії під час Української революції 1917–1921 рр. Звертається увага на особливості матеріалів, що віднесено до означеної тематики, а також специфіку структурної побудови та назви таких посібників.

Перший бібліографічний показник із цієї тематики був підготовлений у 1992 р. фахівцями Державної історичної бібліотеки України (нині Національної історичної бібліотеки України (НІБУ)) «Репресії 20–30–40-х і початку 50-х років на Україні» [5]. У передмові до показника зазначається: «В часи Леніна це були репресії, спрямовані на придушення опору відсутніх від влади класів, наслідком яких було цілковите їх знищення. Однак слід згадати, при цьому, що об'єктом репресій в ті часи були не тільки «кляті експлуататори», а й ті, чийм іменем, ні би то, в чийх інтересах ці репресії здійснювалися: робітники і селяни» [5, с. 5.]. Однак, поміщені у посібнику матеріали, які були підготовлені за радянських часів, переважно у роки «перебудови», фактично не торкаються червоного терору в Україні революційної доби.

Незаангажована ґрунтовна бібліографія з означеної тематики з'явилася наприкінці першого десятиліття ХХІ ст. Це, насамперед, бібліографічний показник «*Політичні репресії в Україні (1917–1980-ті рр.)*» [2], підготовлений співробітниками Національної академії наук України. Велика цінність показника для висвітлення тематики полягає в наявності опублікованої у ньому статті відомого історика С. Білоконя «Історіографія державного терору й тероризму в СРСР: проблеми систематизації й періодизації», що має велику пристатейну бібліографію з рідкісним матеріалом. Одна з частин статті називається «Видання незалежної України (1918–1920)», в якій автор розкриває перші джерела, що висвітлювали державний терор і тероризм в Україні революційної доби, зокрема, ленінську муравйовщину, діяльність київської, харківської та одеської «чрезвычайок» тощо. «В каждом городе и в больших селах, как

только появилась советская власть, создавалась и чрезвычайка. Коммунистическое правительство опирается на террор, исполнительным аппаратом которого и являются чрезвычайки. Без чрезвычайок нельзя было бы осуществить того порабощения населения, свидетелями и жертвами которого мы все были» [2]. Далі автор зазначає, що поява публікацій про більшовицький терор в Україні під час революційних і визвольних змагань зумовлена тим, що доволі довго, часто цілими місяцями, суспільність жила майже цілковитою свободою слова. «Це гарно виглядало в порівнянні з тодішньою советизованою Росією, де неурядові засоби інформації було ліквідовано вже в перші місяці нової влади, а вся друкарська справа потрапила під жорсткий контроль» [2]. Дослідник також наголошує на тому, що в прагненні сказати про «Советію» все найгірше відзначалися носії старої державності – монархісти і добровольці [2, с. 41]. У пристатейній бібліографії С. Білокінь вказав дослідження і газетні публікації, в яких висвітлювався більшовицький терор. Це, зокрема, К. Алінін ««Чека»: личные воспоминания об Одесской чрезвычайке: с портретами жертв ЧК» (Одесса, 1919), «Кошмарные тайны киевской чрезвычайки: рассказ «Смертника»» (Киев, 1919), Олень «Ужасы чрезвычайки: большевистский застенки в Харькове и Царицыне» (Ростов-на-Дону, 1919). Публікації на зазначену тему містилися в таких київських газетах тих років як «Вечерние огни», «Киевская жизнь», «Объединение», а також в регіональних газетах, зокрема «Полтавский день».

До покажчика також включено чимало описів, переважно сучасних досліджень, що висвітлюють червоний терор і репресії в революційний період: І. Шкляєва «История Одесской ГУБЧК. 1917–1922» (Одесса, 2002), Н. Чорна «Тоталітарна система і соціально-економічний розвиток України в 1917–1930 роках: уроки історичного досвіду», А. Бобков «Красный террор в Феодосии» – журнал «Новый часовой» (2000, № 10), низка статей С. Білошицького, зокрема, про ліквідацію більшовиками політичної опозиції у 1919–1925 рр. на Харківщині, «Отчет Екатеринославской губернской чрезвычайной комиссии с 1 января 1920 по 1 ноября 1921 г.» (Дніпропетровськ, 1994) та інші. Варто назвати включений до посібника покажчик С. П. Постникова «Библиография русской революции и гражданской войны 1917–1921 гг.» (Прага, 1938). Водночас, до видання увійшло чимало описів матеріалів, що висвітлюють репресії за межами

України, в різних регіонах Росії, зокрема, в Республіці Комі, Сибіру, на Далекому Сході тощо.

Незважаючи на включення до покажчика вже згаданої статті С. Білоконя, в якій подана періодизація ґрунтовної літератури про терор і репресії радянської влади, бібліографічне видання не структуроване. На нашу думку, йому не вистачає структури, яка відображала б історичну періодизацію, географію репресій в Україні та за її межами або періодизацію праць із цієї тематики, на чому власне акцентував увагу С. Білокінь. Матеріали покажчика подані лише за алфавітним принципом, без урахування хронологічного, відсутні нумерація бібліографічних записів і покажчик географічних назв. Все це викликає певні труднощі під час пошуку потрібної літератури. Єдиним орієнтиром є роки в назвах окремих описів поданих праць. Крім того, тематика представлених матеріалів є дещо ширшою, ніж означена у назві посібника, адже містить описи публікацій і досліджень про репресії за межами України, про реабілітацію й увіковічення пам'яті жертв репресій. Оскільки видання містить описи матеріалів не лише про політичні репресії і терор проти опонентів влади, а й про масове насильство і нищення представників окремих національностей і широких суспільних верств населення, зокрема, під час революції, колективізації та голодомору в Україні, доцільно було б у назві видання слово «політичний» замінити словом «масовий» або «державний» терор і тероризм.

У 2007–2008 рр. з'являються ще два бібліографічних посібника з цього напрямку досліджень, які містять матеріали про революційну добу. Це, насамперед, науково-бібліографічний покажчик фахівців Національної парламентської бібліотеки України (нині Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) Є. К. Бабич і В. В. Патоки *«Репресії в Україні (1917–1990 роки)»* [5] (Київ, 2007) та науково-допоміжний бібліографічний покажчик бібліографів НІБУ Т. Приліпко, О. Марченко, З. Мусіної *«Політичні репресії радянської доби в Україні»* (Київ, 2008) [3]. Представлені у названих покажчиках матеріали охоплюють значно ширші хронологічні рамки, порівняно з нашою тематикою. Але й визвольні змагання 1917–1921 рр. достатньо в них відображено. Так, у другому розділі видання *«Репресії в Україні (1917–1990 роки)»* перший підрозділ має своєрідну подвійну назву: «Більшовицький переворот і початок терору (1917–1920 рр.). Українські національно-визвольні

змагання». Ймовірно, укладачі хотіли показати тісний взаємозв'язок між цими подіями. Адже лише червоний терор і відкрита військова агресія більшовиків проти Української Народної Республіки (УНР) наприкінці 1917 р. остаточно розвіяли всі сумніви керівників Центральної Ради щодо необхідності створення української національної армії та проголошення суверенної УНР.

Наступні два підрозділи видання – «Персоналії» і «Терор голодом (1921–1923 рр.)» також торкаються революції і визвольної війни. Особливо це стосується штучно організованого радянською владою голоду, що реально був першим голодомором на українських землях Наддніпрянщини. У підрозділі покажчика «Персоналії» зібрано описи публікацій про тих героїв Українського національно-визвольного руху, хто боровся проти російсько-більшовицької агресії та терору: ідеолог українського націоналізму М. Міхновський; генерал Армії УНР Ю. Тютюнник; командир 56-го Немирівського полку Армії УНР, повстанський отаман 1919 р. В. Мачушенко; генерал-хорунжий Української Галицької Армії (УГА) О. Микитка; один із керівників антибільшовицького збройного опору на Гайсинщині отаман А. Волинець; організатор антибільшовицького повстанського руху на Одещині, командир полку Чорних гайдамаків, начальник 5-го повстанського району Повстанської армії УНР, ватажок «Чорноморського повстанського козацького війська» отаман С. Заболотний; активний учасник антибільшовицького повстанського руху на Поділлі С. Харченко, або отаман Хмара й, звичайно, головнокомандуючий Армії УНР С. Петлюра та керівник селянсько-повстанського руху Н. Махно. Фактично всі з названих національних героїв були знищені радянською владою. Однак, С. Петлюра, як згодом і Є. Коновалець, став жертвою радянського терору за межами України. Своєю смертю через хворобу помер в еміграції Н. Махно, але і його радянська влада намагалася там дістати. Останні приклади дещо виходять за тематичні межі покажчика, але про це у виданні нічого не говорить.

Особливу увагу у покажчику привертають бібліографічні описи досліджень Р. Ковалю про раніше невідомих національних героїв тих років: «Отамани Гайдамацького краю: 33 біографії» (Київ, 1998), «Отаман святих і страшних» (Київ, 2000), «Багряні жнива Української революції: 100 історій і біографій учасників Визвольних змагань: воєнно-історичні нариси» (Київ, 2006) та ін. Згадані дослідження, а також значна частина інших описів публікацій і праць, поданих

у посібнику, як наприклад: В. Верстюк «Український національно-визвольний рух (березень–листопад 1917 року)» (УІЖ, 2003, №4), М. Держалюк «Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 роках» (Київ, 1998), «Другий Зимовий похід: Листоп. рейд. Базар: [Спогади учасників походу в Україну у жовт.–листоп. 1921 р. у складі УГА]» (Київ, 1995) та багато інших є свідченням того, що їх тематика є дотичною й інколи безпосередньо не відноситься до означеної теми покажчика. Чимало описів праць, поданих у цьому бібліографічному виданні, присвячено героїчним сторінкам історії Української революції, її видатним діячам, зокрема й героям.

До цього покажчика, як і до попереднього, включено вже згадану статтю С. Білокона, що містить чимало описів літератури за тематикою, зокрема, за період незалежності України у 1918–1920 рр. На відміну від попереднього, це бібліографічне видання структуроване, але за історичною періодизацією, а не хронологією появи літератури з означеної тематики. Однак, лише в третьому з шести розділів «Україна в умовах десталінізації (1953–1980-ті рр.)» визначено хронологічні рамки. Водночас, у попередньому – другому розділі – «Сторінки масового терору» хронологія не зазначена, але наявні хронологічні межі окремих його підрозділів. Завдяки їм стає зрозуміло, що представлені матеріали загалом охоплюють період від 1917 р. до 1956 р., тобто, входять до хронологічних меж наступного розділу. Матеріали четвертого розділу «Комуністичний режим і церква» доцільно було б розмістити у двох попередніх розділах, адже вони містять описи матеріалів, які охоплюють 1917–1980 рр.

До бібліографічного покажчика НІБУ «*Політичні репресії радянської доби в Україні*» включено літературу, яка з'явилася здебільшого в роки незалежності України – з серпня 1991 р. до 2006 р. Вона була зібрана з таких бібліографічних джерел, як «Літопис книг», «Літопис журнальних статей», «Літопис газетних статей», щорічний посібник «Історія України», а також із фондів НІБУ.

У третьому розділі покажчика виокремлено параграфи: «Боротьба з українською державністю», «Крути», «Український національно-визвольний рух» і «Голод 1921–1923 рр.». У розділі подано багато літератури про український повстанський рух 1919–1920 рр. Оскільки бібліографія є своєрідним відображенням історіографії з будь-якого питання, це дозволяє простежити тематику і напрями досліджень з цієї менш вузької проблематики різними авторами.

Так, з'ясуємо, що П. М. Ісаков кілька публікацій присвятив висвітленню селянського повстанського антикомуністичного руху на Лівобережній Україні, П. П. Захарченко – на Правобережжі, Є. Г. Гобуров, Ю. В. Котляр та С. М. Боган – на Півдні України, зокрема в Одеській губернії, а О. С. Бабічева безпосередньо досліджувала махновський рух. Отже, як і в попередньому посібнику, у цьому покажчику представлено чимало літератури, яка за тематикою є дотичною до основної тематики видання. Крім того, окремі підрозділи посібника, як «Державні, партійні, комсомольські діячі», «Військові діячі» та «Персоналії» містять одночасно описи праць як про українських національних лідерів, головнокомандуючих (М. Грушевський, В. Винниченко, П. Болбочан, Ю. Тютюнник, Н. Махно та інші), так і про радянських діячів революційної доби: М. Щорс, Й. Якір, Г. Котовський, командарм І. Федько, комісари держбезпеки 3-го рангу В. Іванов і С. Мазо, головнокомандуючий радянськими військами в Україні В. Антонов-Овсієнко, главком червоних військ в Україні М. Муравйов, комкор Ф. Рогальов та інші. Останні спочатку виступали знаряддям червоного терору в Україні, а згодом стали його жертвами. Однак, задля відновлення історичної справедливості, формування національної свідомості, української історії і бібліографії, доцільно було б персоналії національних і комуністичних героїв подавати у різних списках.

Велику цінність, зокрема, в плані краєзнавчих досліджень, посмертної реабілітації та відновлення історичної правди має анотований покажчик архівних кримінальних справ «Основного» фонду архівів регіональних органів СБУ *«Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.)»* [6], виданий у 2015 р. у Харкові. До видання увійшли малодосліджені матеріали зазначеного періоду – кримінальні справи на «контрреволюціонерів» – учасників антибільшовицького руху. До категорії «репресований за контрреволюційні злочини» належали українські політичні, державні й громадські діячі, військові доби Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, підпільники й повстанці уенерівської, махновської, білої проросійської і пропольської орієнтацій, учасники опозиційного руху національних меншин (євреї, татари, німці та інші), а також представники релігійної опозиції тощо. «Контрреволюційну» діяльність учасників українського державотворення більшовицьке правосуддя визначало з моменту заснування в грудні 1917 р. у Харкові альтернативного радянського

уряду України – Генерального секретаріату, який невдовзі оголосив війну «буржуазно-націоналістичній» Центральній Раді [6, с. 5]. Показчик містить матеріали з фондів архівів тимчасового зберігання СБУ в сімнадцяти областях, крім регіону Західної України, який у ті роки перебував у складі Польщі, Чехословаччини та Румунії, а також Рівненської та Волинської областей, що були утворені лише наприкінці 1939 р. Крім особистих кримінальних справ, показчик містить розділ «Ілюстрований матеріал», де представлено фотографії репресованих, їх документи: посвідчення, паспорти, дипломи, довідки, а також карту міста Умані, наказ Головного отамана військ УНРС.Петлюри, відозви Всеукраїнської спілки селян-хліборобів і пра-вославної української парафії, статут Просвіти тощо.

Висновки та практичне значення. Проаналізовані показчики містять чимало матеріалів, включаючи окремі розділи й підрозділи, про більшовицький терор і репресії в Україні під час визвольних змагань 1917–1921 рр. Водночас тематика представлених у цих посібниках бібліографічних описів є значно ширшою, ніж тематика означена у назвах бібліографічних видань. Часто це – дотичні теми про селянсько-повстанський рух, героїчні сторінки як історії Української революції, її видатних діячів, зокрема й героїв, так і описи матеріалів про більшовицьких лідерів, які здійснювали терор і репресії, а згодом стали його жертвами. Показчики містять також окремі розділи про реабілітацію жертв політичних репресій, але це ніяк не відображено в їхніх назвах, як, зокрема, і терор проти українських національних лідерів за межами СРСР. Намагання укладачів максимально розширити обсяги видань за рахунок включення до їх складу матеріалів з дотичних або суміжних тем, інколи про неукраїнські регіони, створює тематичну розпливчатість або невідповідність між тематикою окремих матеріалів і тематичною назвою показчиків. Про такі особливості посібників варто було б зазначити у вступних статтях від укладачів.

Подача матеріалів про радянських і національних державних, партійних, військових і комсомольських діячів в одних розділах і підрозділах без виокремлення їх за громадянством чи державною приналежністю, ідейно-політичними поглядами того періоду не сприяє об'єктивному відображенню історичних процесів та формуванню національної свідомості українських громадян.

Крім того, інколи у показчиках відсутні: структура, допоміжні

покажчики, зокрема іменні, географічні, необгрунтовано опускається хронологія окремих розділів тощо.

Для уникнення зазначених недоліків під час укладання нових бібліографічних посібників з цієї тематики доцільним було б покращити співпрацю бібліографів з істориками.

Список бібліографічних посилань

1. Подкур Р. Доступ до документів радянських спецслужб: конфлікт «особистої інформації» і «наукового дослідження» Історія України: маловідомі імена, події, факти. 2011. 37. С. 31–44. URL : http://shron1.chtyvo.org.ua/Podkur_Roman/Dostup_do_dokumentiv_radianskykh_spetssluzhb.pdf.
2. Політичні репресії в Україні (1917–1980 рр.) : бібліогр. покажч. / НАН України, Голов. ред. кол. наук.-документ. серії книг «Реабілітовані історією», Від. розробки архівів ВУНК-ДПУ-НКВС-КДБ ; упоряд. С. Калитко [та ін.]. Київ ; Житомир : «Полісся», 2007. 455 с.
3. Політичні репресії радянської доби в Україні: наук. допом. бібліогр. покажч. / упоряд.: Т. Приліпко, О. Марченко, З. Мусіна ; автор вступ. ст. Ю. І. Шаповал ; Держ. іст. б-ка України. Київ: Арістей, 2008. 684 с.
4. Репресії в Україні (1917–1990 рр.) : наук.-допоміж. бібліогр. покажч. / Нац. парламент. б-ка України ; авт.-упоряд.: Є. К. Бабич, В. В. Патока. Київ : Смолоскип, 2007. 519 с.
5. Репресії 20–30–40-х і початку 50-х років на Україні: наук.-допом. бібліогр. покажч. / Акад. наук. України, Ін-т історії України, Держ. іст. б-ка України, Всеукр. спілка краєзнавців ; Л. Ю. Ступак, М. А. Лукьяненко, І. В. Бондаренко. Київ, 1992. 182 с.
6. Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.) : анот. покажч. архів. кримін. справ «Основного» фонду архівів тимчас. зберігання регіон. органів СБУ / Служба безпеки України, НАН України, Ін-т історії України ; [упоряд.: В. М. Василенко та ін.]. Харків : Права людини, 2015. 231 с.

References

1. Podkur, R. (2011). Dostup do dokumentiv radianskykh spetssluzhb: konflikt osobystoi informatsii i naukovooho doslidzhennia [Access to the documents of Soviet special services: the conflict of «personal information» and «scientific research»]. *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty*, 37, 31-44. Retrieved from http://shron1.chtyvo.org.ua/Podkur_Roman/Dostup_do_dokumentiv_radianskykh_spetssluzhb.pdf. [In Ukrainian].
2. Kalytko, S. [Ed.] (2007). Politychni represii v Ukraini (1917–1980 rr.) : bibliohr. pokazhch. [Political Repression in Ukraine (1917–1980): bibliogr. index]. Kyiv; Zhytomyr, Ukraine: Polissia. [In Ukrainian].
3. Prylipko, T., Marchenko, O., & Musina, Z. [Eds.]. (2008). Politychni

represii radianskoï doby v Ukraini: nauk. dopom. bibliohr. pokazhch. [Political repression of the Soviet era in Ukraine: Sciences. auxiliary bibliographies. index]. Kyiv, Ukraine: Aristei. [In Ukrainian].

4. Babych, Ye. K., & Patoka, V. V. (Eds.). (2007). Represii v Ukraini (1917–1990 rr.): nauk.-dopomizh. bibliohr. pokazhch. [Repression in Ukraine (1917–1990): scientific auxiliary bibliographies. index]. Kyiv, Ukraine: Smoloskyp. [In Ukrainian].

5. Stupak L. Yu., Lukianenko M. A., & Bondarenko I. V. (Eds.). (1992). Represii 20–30–40-kh i pochatku 50-kh rokiv na Ukraini: nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch. [The repression of the 20-30's and 40's and early 50's in Ukraine: scientific-assist. bibliograph. index]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Vasylenko, M. (2015). Represii proty uchasnykiv antybilshovytskoho rukhu v Ukraini (1917–1925 rr.): anot. pokazhch. arkhiv. krymin. sprav Osnovnoho fondu arkhiviv tymchas. zberihannia rehion. orhaniv SBU [Repression against members of the anti-Bolshevik movement in Ukraine (1917–1925): an annotated index of archival criminal cases of the Main's Fund of the archives of temporary storage of the regional bodies of SBU]. Kharkiv, Ukraine: Prava liudyny. [In Ukrainian].

Oleksandr Dudnik,

PhD(History), Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskiy ave., Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: dudn70@ukr.net
tel.: +38(044)524-25-96
ORCID 0000-0001-5206-1129

**Bolshevik terror and reprisals in the revolutionary's era:
features of reflection in the bibliographic manuals**

In the article analyzed bibliographical manuals about the repression and terror of the Soviet era for detection of the materials about the Bolshevik's terror and repression during the Ukrainian Revolution of 1917–1921.

The peculiarities of the presentation of materials from the specified subjects of the period of liberation struggle of the Ukrainian people of 1917–1921, the specifics of structural construction and the titles of such manuals are highlighted. The exploration has shown that the thematic content of the descriptions of materials, provided in the bibliographic manuals, is much broader than in the titles of bibliographic publications. The often is it tangent subject about heroic pages, both from the history of the Ukrainian Revolution, its prominent figures, so and descriptions of material about the Bolshevik leaders which had carried out terror and repression and subsequently were its victims.

The indexes also contain separate sections on the rehabilitation of victims of political repression, but this is not reflected in their titles.

Attempts of the compilers (editors) to maximize expand the volumes of publications at the expense of the including of materials with the tangent or related topics, sometimes this is materials about non-Ukrainian regions, creates thematic vagueness or inconsistency between the thematic of the some materials of content and the thematic of the names of indexes.

Representation of the materials about the Soviet and national figures of the state, party, army in the same sections and divisions without isolating them does not contribute to the objective reflection of historical processes and the formation of national consciousness of Ukrainian citizens.

Keywords: bibliographic indexes, the Bolshevik's repressions and terror, liberation struggle of the Ukrainian people of 1917–1921.